

Санація як форма сприятливого правового регулювання відносин у сфері банкрутства

Андрій СУББОТ,
аспірант Національного університету
державної податкової служби України

Розкривається механізм санації з погляду його застосування для реорганізації та оздоровлення підприємства, запобігання його банкрутству й установленню надмірного зовнішнього впливу. Здійснено оцінку адміністративно-правових та організаційно-економічних недоліків механізму правового регулювання санаційних процесів, яка вказує на відсутність системності як під час його формування, так і практичного застосування. Досліджуються та вдосконалюються методи визначення й оцінки санаційної спроможності суб'єктів господарювання. Визначено, що головною стратегічною метою механізму санації є відновлення ефективної роботи підприємства протягом короткострокового періоду. Для кращого функціонування інституту банкрутства та застосування процедури санації в Україні запропоновано використовувати адміністративні методи, засновані на ринкових механізмах.

Ключові слова: неплатоспроможність, банкрутство, санація, адміністративні методи, фінансова нестабільність, підприємство.

Санация как форма благоприятного правового регулирования отношений в сфере банкротства

Андрей СУББОТ, аспирант Национального университета государственной налоговой службы Украины

Раскрывается механизм санации с точки зрения его применения для реорганизации и оздоровления предприятия, предотвращения его банкротства и установления чрезмерного внешнего воздействия. Осуществлена оценка административно-правовых и организационно-экономических недостатков механизма правового регулирования санационных процессов, указывающая на отсутствие системности как во время его формирования, так и практического применения. Исследуются и совершенствуются методы определения и оценки санационной способности субъектов хозяйствования. Определено, что главной стратегической целью механизма санации является восстановление эффективной работы предприятия в течение краткосрочного периода. Для лучшего функционирования института банкротства и применения процедуры санации в Украине предложено использовать административные методы, основанные на рыночных механизмах.

Ключевые слова: неплатежеспособность, банкротство, санация, административные методы, финансовая нестабильность, предприятие.

Rehabilitation as a Form of Favourable Legal Regulation of Bankruptcy Relationships

Andrii SUBBOT, Ph.D. Student of the National University of State Tax Service of Ukraine

The rehabilitation mechanism is explored in terms of its application for reorganization and recovery of enterprises, avoidance of their bankruptcy and excessive external influence thereon. Evaluation of administrative and legal and organization and economic disadvantages of the mechanism of legal regulation of rehabilitation processes is made. This evaluation indicates both its non-system formation

and practical implementation. Methods for determining and estimating the rehabilitation capacity of economic entities are studied and improved. The main strategic goal of the rehabilitation procedure is determined to restore efficient operation of an enterprise within the short-term period. Administrative methods based on market mechanisms are proposed in order to improve bankruptcy and rehabilitation procedures in Ukraine.

Keywords: insolvency, bankruptcy, rehabilitation, administrative methods, financial instability, enterprise.

Становлення ринкової системи, формування нових економічних і фінансових відносин в Україні супроводжуються кризовими явищами, унаслідок яких погіршується фінансовий стан підприємств. Одним із проявів економічної турбулентності вважається криза неплатежів: банкрутство чималої кількості українських банків і підприємств не тільки підриває їхню власну платоспроможність, а й послаблює фінансову активність небанківських установ. До того ж ситуація ускладнюється тим, що вітчизняне законодавство про банкрутство перебуває на стадії трансформації та вдосконалення.

Наприкінці XIX – на початку XX століть правовий інститут банкрутства існував задля рівномірного розподілу майна боржника між його кредиторами. Сьогодні основним завданням цієї процедури є забезпечення цілості боржника на основі застосування заходів реабілітаційного характеру. Відтак, зважаючи на економічну, політичну й фінансову нестабільність та численні банкрутства вітчизняних підприємств, в Україні зростає інтерес до методів усунення кризових явищ, зокрема до процесу санації. За своєю правовою суттю всі процедури, окрім ліквідації, застосовуються не для прискорення банкрутства підприємства, а з метою відновлення його платоспроможності [7, с. 32]. У принципі, санацію можна назвати найдієвішим способом фінансового оздоровлення неплатоспроможного або збанкрутілого підприємства.

За умов поглиблення фінансово-економічної кризи, актуальною залишається проблема реформування інституту банкрутства. Тому особливій увазі потребує категоріальне визначення санації як явища; тлумачення механізму її застосування до неплатоспроможних і проблемних підприємств; а також дослідження системи оцінки ефективності впровадження санаційних заходів і санаційної спроможності суб'єктів господарювання. Тільки завдяки ефективному застосуванню санації можна відновити платоспроможність і прибутковість основної маси платників податків та, відповідно, комплексно оздоровити державну фінансову систему.

Однак треба враховувати, що інститут неспроможності (банкрутства), функціонування якого має забезпечувати дотримання не тільки приватних, а й публічних економічних інтересів держави й усього суспільства, є об'єктом як цивільно-правового, так і адміністративно-правового регулювання.

Під час аналізу ключових засад функціонування інституту банкрутства та особливостей застосування санаційних заходів на підприємствах країн із ринковою економікою встановлено, що процедура банкрутства як така передбачає синтез ринкових механізмів та адміністративних методів економічного впливу. Прикладом, у Німеччині та Швейцарії існує практика, відповідно до якої спостережний орган, удаючись до жорсткішого контролю й заходів «морального впливу», спонукає акціонерів чи нових власників до надання банкрутові додаткового капіталу.

Дослідивши й проаналізувавши наукові джерела з цієї тематики, можна стверджувати, що найповнішим є підхід до визначення поняття «санація», запропонований Б. Бекенферде, М. Гелінгом

та Н. Здравомисловим. Учені розглядають цей процес як комплексне застосування фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових та соціальних заходів, спрямованих на досягнення чи відновлення платоспроможності, ліквідності, прибутковості та конкурентоспроможності підприємства-боржника протягом довгострокового періоду [4, с. 14–17].

Детальніше досліджуючи сутність таких фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових та соціальних заходів, О. Терещенко викремлює два види санації:

1) санація без залучення додаткових фінансових ресурсів, застосування якої супроводжується зменшенням номінального капіталу підприємства; конверсією власності в борг; конверсією боргу у власність; пролонгацією строків виплати заборгованості; добровільним зменшенням заборгованості; самофінансуванням;

2) санація із залученням нового фінансового капіталу, котра може набувати форм альтернативної санації; зменшення номінального капіталу з подальшим його збільшенням (двоступінчатої санації); безповоротної фінансової допомоги власників; безповоротної фінансової допомоги персоналу [5, с. 380–384].

Український законодавець, у свою чергу, розрізняє досудову та судову санацію. Згідно із Законом України № 2343-XII «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 року досудова санація є системою заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, інвестор із метою запобігання банкрутству боржника шляхом реорганізаційних, організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до початку порушення провадження у справі про банкрутство. Натомість, судова санація визначається як система заходів, що здійснюються під час провадження в справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом кредитування, реструктуризації підприємства, боргів і капіталу та/або зміну організаційно-правової та виробничої структури боржника [1].

Механізм правового регулювання санації включає кілька етапів, які впроваджуються в чітко визначеній послідовності. Так звана класична модель санації, котра широко використовується як основа для розроблення механізму правового регулювання фінансового оздоровлення конкретних суб'єктів господарювання в країнах із розвинутою ринковою економікою, є цілісною системою проведення санації окремого підприємства.

Перший етап на шляху до відновлення платоспроможності боржника передбачає виявлення та вивчення зовнішніх та внутрішніх чинників виникнення кризи. Наступним етапом є проведення її причинно-наслідкового аналізу, під час якого на підставі даних різних

носіїв інформації (первісні бухгалтерські документи, рішення зборів акціонерів, фінансові плани тощо) визначається її глибина, а також фінансовий стан підприємства.

У межах внутрішнього аналізу проводиться розрахунок низки коефіцієнтів, серед яких провідну роль відіграють показники ліквідності, платоспроможності, фінансового левериджу (відношення зміни чистого прибутку до загального прибутку до оподаткування. – *Ред.*), рентабельності підприємства тощо. Отримавши всі дані, що стосуються фінансового стану суб'єкта господарювання, під час застосування класичної моделі санації потрібно зробити висновок про доцільність або недоцільність її проведення. За умов істотного руйнування виробничого потенціалу підприємства приймають рішення про його ліквідацію.

Якщо суб'єкт господарювання має реальні надії на виправлення свого фінансово-економічного становища, приймають рішення про розроблення санаційної концепції, яка передбачає проведення його фінансового оздоровлення та визначення цільових орієнтирів подальшого розвитку. Інтенсифікація процесу санації на такому підприємстві підвищує її шанси на успіх.

Окремим аналітичним блоком класичної моделі є формування стратегічних цілей і тактики процесу проведення санації. Визначаючи цілі санації, варто врахувати, що кожне підприємство має обмежені ресурси й можливості збуту продукції та зобов'язане вести свою діяльність у межах правового поля держави, в якій воно розташоване.

Головною стратегічною метою санації є відновлення ефективної роботи підприємства на довгострокову перспективу. На жаль, українське законодавство не містить норм, котрі регулювали б проведення прискореної процедури санації. Така можливість була вперше передбачена французькими нормативно-правовими актами в сфері банкрутства. Згідно з їхніми положеннями прискорена процедура відновлення підприємства (аналог судової процедури санації) застосовується до суб'єктів господарювання, які мають менш як 50 осіб персоналу і визначений законом обсяг річного обороту. Ці заходи прості, швидкі та дешеві. Оскільки нині сповільнення процесу впровадження санації на вітчизняних підприємствах можна пояснити недосконалістю нормативно-правової бази з питань банкрутства, а також відсутністю її належного теоретико-методологічного забезпечення, автор вважає, що законодавство України у відповідній галузі доцільно було б доповнити нормами щодо проведення прискореної процедури санації, узявши за основу наявний світовий досвід.

Досягнення стратегічної мети санації підприємства можливе виключно за умов узгодженості тактичних цілей усіх зацікавлених осіб, а також суб'єктів, безпосередньо задіяних у процесі відновлення його платоспроможності.

Обрана стратегія є підґрунтям для розроблення програми санації, що містить послідовний перелік заходів, необхідних для фінансового оздоровлення підприємства. Програма правового регулювання санації формується на підставі вивчення причин фінансової кризи, аналізу внутрішніх резервів суб'єкта, висновків щодо можливості залучення стороннього капіталу та визначення стратегічних завдань фірми.

Наступним етапом передбачено створення проекту або плану санації. Він має містити перелік заходів щодо відновлення платоспроможності боржника; умов залучення інвесторів (за їх наявності) до процедури повного або часткового задоволення вимог кредиторів, зокрема шляхом переведення боргу (частини бор-

гу) на інвестора; строків виплати боржником або інвестором боргу кредиторам і визначення черговості таких виплат; умов відповідальності інвестора за невиконання зобов'язань, узятих на нього згідно з планом санації. План санації також має передбачати строк відновлення платоспроможності боржника. Остання вважається відновленою за відсутності ознак банкрутства, визначених законом. Крім того, план санації має обов'язково враховувати інтереси й пріоритети кредиторів, податкових органів, позикодавців, акціонерів і власників інших цінних паперів, постачальників тощо, а в разі наявності інвесторів – розроблятися та погоджуватися за їхньою участю. План санації затверджується арбітражним судом, а його виконання щоквартально контролюється комітетом кредиторів, які до того ж можуть уносити до нього певні корективи. Тобто план санації має враховувати інтереси всіх кредиторів і бути реальним для виконання [3].

Важливим компонентом правового регулювання санаційного процесу є координація та контроль якості під час реалізації запланованих заходів. Проведення менеджменту підприємств має сприяти своєчасному виявленню та використанню нових санаційних резервів, а також прийняттю об'єктивних кваліфікованих рішень для подолання можливих перешкод під час реалізації оздоровчих заходів. Істотне значення в цьому сенсі також має оперативний санаційний контролінг, під час застосування якого відбувається синтез інформаційної, планової, консалтингової, координаційної та контрольної функцій адміністрації. Завданнями санаційного контролінгу є ідентифікація оперативних результатів, аналіз відхилень та підготовка проектів рішень, що стосуються використання виявлених резервів та подолання додаткових перешкод у процесі відновлення платоспроможності підприємства [2].

Проведення санації суб'єкта господарювання вважається складною і багатогранною процедурою, будь-який етап планування та впровадження якої супроводжується численними ризиками. Санаційний ризик визначається як можливість фінансових, майнових або інших збитків, котрих може зазнати підприємство внаслідок відхилення реальних подій, що мають місце в процесі його фінансового оздоровлення, від запланованих.

Нині науковці ще не виробили єдиної системи оцінки ефективності впровадження санаційних заходів чи шкали оцінювання санаційної спроможності суб'єктів господарювання. Аналізуючи класичну модель санації, учені стверджують, що санаційні заходи можна вважати успішними, якщо підприємству вдалося розрахуватися з кредиторами і відновити конкурентні позиції на ринку. В економічній літературі немає чітких методик оцінки ефективності санації. Законодавство України про банкрутство визначає, що процедура санації вважається успішною в разі відновлення платоспроможності боржника, а платоспроможність, у свою чергу, розглядається як відновлена за відсутності ознак банкрутства, визначених законодавством.

Уважаємо, що попередження банкрутства підприємства ще не означає його оздоровлення та повноцінний вихід із кризового стану. Досліджуючи процедуру санації, науковці пропонують проводити оцінку окремих показників або взагалі не порушують проблем визначення її ефективності. Тому добір критеріїв для оцінювання ефективності виконання санації є важливим напрямом досліджень цієї проблематики. Однак пріоритет має бути надано розробленню механізму моніторингу здійснення санації, адже оздоровлення неплатоспроможного підприємства супроводжується

значними ризиками. Саме моніторинг процесу реалізації санації надасть можливість здійснювати ефективний контроль за його перебігом та забезпечить результативність упровадження необхідних заходів.

Для збільшення достовірності результатів оцінки ефективності застосування санації, на нашу думку, слід використовувати метод зіставлення результатів розрахунку інтегрального показника фінансового стану підприємства з індексами його стабільного, незадовільного або критичного стану, виведеними на основі галузевої класифікації та розгрупування перспективних, проблемних і кризових підприємств.

Оцінка санаційної спроможності суб'єктів господарювання повинна ґрунтуватися на показниках їхнього виробничого потенціалу, тобто на інформації щодо наявних можливостей та резервів для подальшого ефективного функціонування. Під час виокремлення таких даних треба враховувати ключові елементи потенціалу підприємства, їхні кількісні та якісні характеристики. З метою спрощення процедури визначення санаційної спроможності суб'єкта, автор вважає за доцільне запропонувати застосування єдиного інтегрального коефіцієнта, оскільки його виведення надасть можливість мінімізувати витрати часу та створить передумови для прийняття оптимальних управлінських рішень.

Крім того, процедуру банкрутства в нашій державі корисно було б здійснювати використовуючи адміністративні методи, засновані на ринкових механізмах. Адміністративні методи вирізняються високою дієвістю, оперативністю й невідворотністю, оскільки спираються на апарат примусу, що обов'язково застосовується в разі недотримання встановлених законодавством правил і норм. Їхня ефективність підвищується за наявності належної вертикалі управління та чітко визначеної сфери дії норм господарського права. Наприклад, у Росії жорсткість адміністративних методів посилюється залежно від складності й гостроти ситуації. Відтак, основною умовою ефективного використання інституту банкрутства в РФ є його підпорядкованість державі як ієрархічно найвищому інституту суспільства, оскільки вважається, що надання будь-якому інституту можливості реалізувати безконтрольне анархічне управління в певній сфері поступово призводить до його абсолютної гегемонії.

Незважаючи на чималу кількість схвальних відгуків щодо процедури санації та тверде переконання вітчизняних економістів у доцільності її проведення, частка ліквідованих підприємств в Україні доволі значна. Це можна пояснити браком кваліфікованих кадрів, незацікавленістю держави в налагодженні роботи життєздатних підприємств, відсутністю ефективних схем відновлення платоспроможності.

Відповідно, задля обґрунтування необхідності й доцільності проведення санації у кожному конкретному випадку потрібно проводити оцінку санаційної спроможності суб'єкта господарювання. Проте вітчизняні дослідники практично залишають поза увагою вивчення методики такої оцінки. Крім того, досі не запропоновано системи оцінки ефективності впровадження санаційних заходів. Окремі аспекти зазначених проблем, звичайно, розглядалися в деяких економічних дослідженнях, однак про цілісну теоретичну систему говорити поки що зарано. На думку автора, нині доречно було б доповнити національне законодавство про банкрутство насамперед нормами, котрі регулювали б застосування прискореної процедури санації, адже вона є значно простішою, швидшою й дешевшою. **Д**

Список використаних джерел

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України № 2343-XII від 14 травня 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>
2. Про внесення зміни до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» щодо заборони на порушення справ про банкрутство гірничих підприємств: Закон України № 155-VII від 22 березня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/155-18>
3. *Малюська Д.* Банкрутство відсутнього боржника / Д. Малюська // Юридичний журнал. – 2006. – № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2404>
4. *Мар'яненко Л. В.* Особливості та передумови провадження санаційних процесів на підприємствах України / Л. В. Мар'яненко // Економіка. Фінанси. Право. – 2007. – № 10. – С. 14–21.
5. *Терещенко О. О.* Фінансова санація та банкрутство підприємств / О. О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2004. – 412 с.
6. *Череп А. В.* Фінансова санація та банкрутство суб'єктів господарювання / А. В. Череп. – К.: Кондор, 2006. – 380 с.
7. *Чернявський С.* Кримінальне банкрутство: актуальні проблеми протидії / С. Чернявський // Віче. – 2009. – № 12. – С. 29–32.

References

1. *Pro vidnovlennia platospromozhnosti borzhnyka або vyznannia yoho bankrutom: Zakon Ukrainy No. 2343-XII vid 14 travnia 1992 roku* [On Restoring the Debtor's Solvency or Declaring It a Bankrupt: Law of Ukraine No. 2343-XII, 14 May 1992]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>
2. *Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy 'Pro vidnovlennia platospromozhnosti borzhnyka або vyznannia yoho bankrutom' shchodo zaborony na porushennia sprav pro bankrutstvo girnychykh pidpriemstv: Zakon Ukrainy No. 155-VII vid 22 bereznia 2013 roku* [On Amendments to the Law of Ukraine 'On Restoring the Debtor's Solvency or Declaring It a Bankrupt' Regarding Prohibition of Bankruptcy Proceedings against Mining Enterprises: Law of Ukraine No. 155-VII, 22 March 2013]. Available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/155-18>
3. *Maliuska D.* (2006) 'Bankrutstvo vidsutnioho borzhnyka' [Bankruptcy of the missing debtor], *Yurydychny zhurnal*, No. 9. Available at: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2404>
4. *Marianenko L. V.* (2007) 'Osoblyvosti ta peredumovy provadzhennia sanatsiinykh protsesiv na pidpriemstvakh Ukrainy' [Peculiarities and preconditions of rehabilitation procedures used for the enterprises of Ukraine], *Ekonomika. Finansy. Pravo* 10: 14–21.
5. *Tereshchenko O. O.* (2004) *Finansova sanatsiia ta bankrutstvo pidpriemstv* [Financial rehabilitation and bankruptcy of the enterprises]. Kyiv: KNEU.
6. *Cherap A. V.* (2006) *Finansova sanatsiia ta bankrutstvo subiektiv gospodariuvannia* [Financial rehabilitation and bankruptcy of the economic entities]. Kyiv: Kondor.
7. *Cherniavsky S.* (2009) 'Kryminalne bankrutstvo: aktualni problemy protydii' [Criminal bankruptcy: Urgent issues on counteraction], *Viche* 12: 29–32.

